Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

BANKLARDA NOMODDIY AKTIVLAR MOHIYATI, TURLARI VA ULARNI HISOBGA OLISH

Hasanov Jamshid
Samarqand iqtisodiyot va
servis instituti talabasi
Esanov Oybek Madatovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya
hisobi va audit kafedrasi kata o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24014963

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada tijorat banklari faoliyatida nomoddiy aktivlarning iqtisodiy mohiyati, ularning o'ziga xos xususiyatlari va asosiy turlari hamda buxgalteriya hisobida aks ettirish masalalari tadqiq etiladi. Bank tizimida raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va elektron bank xizmatlarining kengayib borishi nomoddiy aktivlarning bank resurslari tarkibidagi ahamiyatini yanada oshirmoqda. Shu nuqtayi nazardan, maqolada banklarda foydalaniladigan dasturiy ta'minotlar, litsenziyalar, ma'lumotlar bazalari va boshqa intellektual mulk obyektlarini nomoddiy aktiv sifatida tan olish, ularni dastlabki qiymati bo'yicha baholash, hisobga qabul qilish, amortizatsiya hisoblash hamda moliyaviy hisobotlarda aks ettirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. Shuningdek, nomoddiy aktivlarni hisobga olishda yuzaga keladigan ayrim metodologik masalalar, ularning qiymatini ishonchli baholash va hisob ma'lumotlarining shaffofligini ta'minlash bilan bog'liq muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida banklarda nomoddiy aktivlar hisobini takomillashtirish, bu borada xalqaro moliyaviy hisobot standartlari talablarini hisobga olish va hisob jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy xulosalar hamda takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: Nomoddiy aktivlar, tijorat banklari, buxgalteriya hisobi, bank aktivlari, dasturiy ta'minot, intellektual mulk, amortizatsiya, aktivlarni baholash, moliyaviy hisobot, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari.

ANNOTATION. This article examines the economic essence of intangible assets in the activities of commercial banks, their distinctive characteristics, principal types, and the specific aspects of their recognition and accounting. The growing adoption of digital technologies, automated management systems, and electronic banking services within the banking sector has further increased the significance of intangible assets as an integral component of banks' resources. In this regard, the article explores the theoretical and practical aspects of recognizing software, licenses, databases, and other intellectual property objects used by banks as intangible assets, including their initial measurement, recognition in accounting records, amortization, and presentation in financial statements. Furthermore, the study analyzes certain methodological issues arising in the accounting of intangible assets, particularly those related to the reliable measurement of their value and the assurance of transparency in accounting information. Based on the findings, the article develops scientific and practical conclusions and recommendations aimed at improving intangible asset accounting practices in commercial banks, taking

into consideration the requirements of International Financial Reporting Standards (IFRS) and enhancing the overall efficiency of accounting processes.

Keywords: Intangible assets, commercial banks, accounting, banking assets, software, intellectual property, amortization, asset valuation, financial reporting, International Financial Reporting Standards (IFRS).

АННОТАЦИЯ. В данной статье исследуются экономическая сущность нематериальных активов в деятельности коммерческих банков, их отличительные особенности, основные виды, а также вопросы отражения в бухгалтерском учёте. Расширение применения цифровых технологий, автоматизированных систем управления и электронных банковских услуг в банковском секторе обусловливает повышение значимости нематериальных активов в структуре ресурсов банков. В связи с этим в статье рассматриваются теоретические и практические аспекты признания используемых банками программного обеспечения, лицензий, баз данных и других объектов интеллектуальной собственности в качестве нематериальных активов, их первоначальной оценки, принятия к бухгалтерскому учёту, начисления амортизации и отражения в финансовой отчётности. Кроме того, анализируются отдельные методологические вопросы, возникающие при учёте нематериальных активов, в частности проблемы достоверной оценки их стоимости и обеспечения прозрачности учётной информации. По результатам исследования сформулированы научно-практические выводы и разработаны предложения, направленные на совершенствование учёта нематериальных активов в коммерческих банках с учётом требований Международных стандартов финансовой отчётности (МСФО), а также на повышение эффективности учётных процессов.

Ключевые слова: нематериальные активы, коммерческие банки, бухгалтерский учёт, банковские активы, программное обеспечение, интеллектуальная собственность, амортизация, оценка активов, финансовая отчётность, Международные стандарты финансовой отчётности (МСФО).

KIRISH. Bugungi kunda bank tizimining rivojlanishi nafaqat moliyaviy resurslar hajmi va ko‘rsatilayotgan xizmatlar ko‘lami, balki zamonaviy axborot texnologiyalari hamda intellektual resurslardan foydalanish darajasi bilan ham belgilanmoqda. Xususan, bank xizmatlarining raqamlashtirilishi, masofaviy bank xizmatlari ulushining ortishi, avtomatlashtirilgan axborot tizimlari va elektron to‘lov platformalarining keng joriy etilishi tijorat banklari faoliyatida nomoddiy aktivlarning iqtisodiy ahamiyatini sezilarli darajada oshirmoqda. Natijada nomoddiy aktivlar banklarning operatsion faoliyatini ta’minlash, xizmatlar sifatini yaxshilash va raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiluvchi muhim iqtisodiy resurslardan biriga aylanmoqda.

Nomoddiy aktivlarning o‘ziga xos jihati shundaki, ular an’anaviy moddiy shaklga ega bo‘lmasa-da, bank faoliyatida uzoq muddatli iqtisodiy naf keltirishi mumkin. Biroq bunday aktivlarning qiymatini aniqlash, ularni boshqa xarajatlardan farqlash, buxgalteriya hisobida to‘g‘ri tan olish va foydali xizmat muddatini belgilash muayyan uslubiy yondashuvni talab etadi. Ayniqsa, dasturiy ta’minot, foydalanish litsenziyalari, axborot tizimlari va boshqa intellektual mulk obyektlarini hisobga olishda xalqaro moliyaviy hisobot standartlari talablariga rioya etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtayi nazardan, tijorat banklarida nomoddiy aktivlarning iqtisodiy mohiyatini chuqur o‘rganish, ularning tarkibi va tasnifini aniqlashtirish hamda hisobga olish tartibini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi banklarda nomoddiy aktivlarning mohiyati va turlarini ilmiy jihatdan yoritish, ularni buxgalteriya hisobida tan olish, baholash va aks ettirish xususiyatlarini o‘rganish hamda ushbu yo‘nalishdagi hisob amaliyotini takomillashtirishga doir takliflarni shakllantirishdan iborat.

ASOSIY QISM. Tijorat banklarida nomoddiy aktivlar moddiy shaklga ega bo‘lmagan, biroq bank tomonidan nazorat qilinadigan va kelgusida iqtisodiy naf keltirishi kutiladigan identifikatsiyalanadigan nomonetar resurslar hisoblanadi. Ularning iqtisodiy qiymati jismoniy xususiyatida emas, balki bank xizmatlarini uzluksiz ko‘rsatish, operatsiyalarni tezkor bajarish, axborot xavfsizligini ta’minlash, xarajatlarni maqbullashtirish va mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish imkoniyatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli nomoddiy aktivlarni faqat balansdagi alohida modda sifatida emas, balki bankning texnologik salohiyati va uzoq muddatli raqobat ustunligini shakllantiruvchi resurs sifatida baholash lozim.

Bank amaliyotida uchraydigan nomoddiy aktivlarga bank operatsiyalarini boshqarish va avtomatlashtirish dasturlari, mobil va internet-banking platformalari, ma’lumotlar bazalarini boshqarish tizimlari, axborotni himoyalash dasturlari, foydalanish huquqini beruvchi litsenziyalar, patentlar, mualliflik huquqlari hamda ayrim savdo belgilariga bo‘lgan huquqlar kirishi mumkin. Biroq texnologik mahsulotdan foydalanishning o‘zi uni avtomatik ravishda nomoddiy aktiv sifatida tan olish uchun yetarli emas. Masalan, bank tashqi yetkazib beruvchining bulutli platformasiga faqat obuna asosida kirish huquqiga ega bo‘lsa, odatda bank platformaning o‘zini nazorat qilmaydi; bunday to‘lovlar shartnoma shartlari va xizmatdan foydalanish davriga qarab xarajat yoki oldindan to‘langan xizmat sifatida hisobga olinishi mumkin. Aksincha, bank alohida dasturiy mahsulotga egalik qilsa yoki uni nazorat qilish huquqini olgan bo‘lsa, tegishli mezonlar bajarilgan taqdirda nomoddiy aktiv sifatida tan olinishi mumkin.

Nomoddiy aktivlarni hisobga olishda asosiy mezonlar — aktivning identifikatsiyalanishi, bank tomonidan nazorat qilinishi, undan kelgusida iqtisodiy naf olinishi ehtimolining mavjudligi hamda qiymatining ishonchli o‘lchanishidir. Identifikatsiyalanish aktivning alohida sotilishi, o‘tkazilishi yoki litsenziyalanishi mumkinligi yoxud shartnomaviy va boshqa yuridik huquqlardan kelib chiqishi bilan belgilanadi. Nazorat esa bankning aktivdan olinadigan manfaatlarga egalik qilishi va boshqa shaxslarning ushbu manfaatlardan foydalanishini cheklash imkoniyati bilan bog‘liq. Ushbu shartlar bajarilmasa, sarflangan mablag‘ni aktiv sifatida kapitallashtirish emas, tegishli davr xarajati sifatida tan olish masalasi ko‘rib chiqiladi.

Nomoddiy aktivlar bank balansida turli yo‘llar bilan vujudga kelishi mumkin: alohida sotib olish, boshqa aktivlar bilan birgalikda biznes birlashuvi doirasida qo‘lga kiritish yoki bankning o‘zida ishlab chiqish. Alohida sotib olingan aktivning dastlabki qiymati, odatda, xarid narxi hamda uni rahbariyat ko‘zlagan maqsadda foydalanishga tayyor holatga keltirish bilan bevosita bog‘liq xarajatlardan shakllanadi. Qaytarib olinadigan soliqlar, umumiy ma’muriy xarajatlar va xodimlarni o‘qitish bilan bog‘liq sarflar, odatda, aktiv qiymatiga kiritilmaydi. Aktiv tekin olingan yoki biznes birlashuvi tarkibida qo‘lga kiritilgan holatlarda esa tegishli standartlarda belgilangan baholash qoidalari qo‘llanadi.

Bankning o‘zida yaratiladigan dasturiy mahsulotlar bo‘yicha xarajatlarni to‘g‘ri tasniflash alohida ahamiyatga ega. Tadqiqot bosqichidagi sarflar kelajakdagi iqtisodiy nafni yuzaga chiqaradigan aktiv hali ishonchli aniqlanmaganligi sababli, odatda, yuzaga kelgan davr xarajatlari sifatida e’tirof etiladi. Ishlab chiqish bosqichidagi xarajatlar esa faqat texnik jihatdan yakunlash imkoniyati, mahsulotdan foydalanish

yoki uni sotish niyati, kelgusidagi iqtisodiy nafni asoslash, zarur texnik va moliyaviy resurslarning mavjudligi hamda xarajatlarni ishonchli o‘lchash kabi talablar tasdiqlangandagina aktiv qiymatiga kiritiladi. Shu bois banklar loyiha xarajatlarini bosqichlar kesimida hujjatlashtirishi, xodimlar mehnati, tashqi xizmatlar va boshqa bevosita sarflarni aniq ajratishi zarur.

Dastlabki tan olishdan keyin nomoddiy aktivlar bo‘yicha hisob siyosati izchil yuritilishi lozim. IAS 38 talablariga muvofiq, bank keyingi baholashda tannarx modelini yoki adolatli qiymat modelini tanlashi mumkin; biroq qayta baholash modeli faqat faol bozor mavjud bo‘lgan holatlarda qo‘llanishi mumkin. Amaliyotda ko‘plab dasturiy mahsulotlar va maxsus litsenziyalar uchun faol bozor mavjud emasligi sababli tannarx modeli ko‘proq qo‘llanadi. Bunda aktiv moliyaviy hisobotda dastlabki qiymatidan jamg‘arilgan amortizatsiya va qadrsizlanish zararlarini chegirgan holda aks ettiriladi.

Foydali xizmat muddati cheklangan nomoddiy aktivlarning amortizatsiyalanadigan qiymati ushbu muddat davomida tizimli ravishda taqsimlanadi. Amortizatsiya aktiv foydalanishga tayyor bo‘lgan paytdan boshlanadi; uni hisoblash usuli iqtisodiy nafning iste’mol qilinish xususiyatini aks ettirishi kerak. Bunday xususiyatni ishonchli aniqlash imkoni bo‘lmasa, to‘g‘ri chiziqli usul qo‘llanadi. Foydali xizmat muddati noaniq deb baholangan aktivlar amortizatsiya qilinmaydi, biroq ular qadrsizlanish belgilari yuzasidan muntazam, shuningdek standart talab qilgan hollarda yillik tekshiruvdan o‘tkaziladi. Bank dasturiy tizimlarining tez yangilanishi, litsenziya muddatlarining cheklanganligi va texnologik eskirish xavfi foydali xizmat muddatini belgilashda alohida hisobga olinishi kerak.

Nomoddiy aktivlar hisobi faqat ularni balansga kiritish va amortizatsiya hisoblash bilan cheklanmaydi. Bank aktivning mavjudligi, unga bo‘lgan huquqlar, foydalanish muddati, qiymati va hisobdagi holati bo‘yicha muntazam nazoratni yo‘lga qo‘yishi zarur. Buning uchun shartnomalar, litsenziya hujjatlari, dasturiy mahsulotni qabul qilish dalolatnomalari, loyiha xarajatlari reyestri va amortizatsiya hisob-kitoblari o‘zaro muvofiqlashtirilgan bo‘lishi lozim. Foydalanishdan chiqarilgan, huquqi tugagan yoki kelgusida iqtisodiy naf keltirishi kutilmaydigan aktivlar hisobdan chiqarilishi, tegishli foyda yoki zarar esa moliyaviy natijalarda aks ettirilishi kerak. Shuningdek, aktivlar reyestrida mas’ul bo‘linma, inventar identifikatori, huquqiy asos, foydalanishga topshirilgan sana va amortizatsiya parametrlari qayd etilishi maqsadga muvofiq.

O‘zbekiston banklari uchun ushbu masalalarning ahamiyati moliyaviy hisobotni xalqaro standartlar asosida tayyorlash talabi bilan ham kuchayadi. Xususan, IAS 38 nomoddiy aktivlarni tan olish, baholash va ular haqidagi axborotni ochib berishning asosiy tamoyillarini belgilaydi. Shu bilan birga, bankning ichki hisob siyosati, axborot texnologiyalari bo‘limi va buxgalteriya xizmati o‘rtasidagi hamkorlik aktivlar ustidan nazoratning ishonchliligini ta’minlaydi. Demak, nomoddiy aktivlarni to‘g‘ri hisobga olish bank moliyaviy hisobotining haqqoniyligini oshirish bilan birga, texnologik investitsiyalar samaradorligini baholash va boshqaruv qarorlarini asoslash uchun ham zarurdir.

NATIJALAR. Tijorat banklarida nomoddiy aktivlarning mohiyati, tarkibi va ularni hisobga olish tartibini o‘rganish natijasida ushbu aktivlarning bank faoliyatidagi o‘rni faqat buxgalteriya balansida aks ettiriladigan resurslar bilan cheklanmasligi aniqlandi. Ular bankning texnologik infratuzilmasini rivojlantirish, operatsion jarayonlarni takomillashtirish, mijozlarga xizmat ko‘rsatish tezligini oshirish va raqobatbardoshligini mustahkamlashda muhim iqtisodiy omil hisoblanadi. Shu jihatdan nomoddiy aktivlarni bankning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasi bilan bevosita bog‘liq resurs sifatida baholash lozim.

Tahlil natijalari nomoddiy aktivlarni hisobga olishda ularning huquqiy va iqtisodiy xususiyatlarini farqlash muhimligini ko‘rsatdi. Xususan, bank foydalanayotgan har qanday dasturiy mahsulot yoki elektron platformani nomoddiy aktiv sifatida tan olish to‘g‘ri yondashuv hisoblanmaydi. Bunda aktiv ustidan nazoratning mavjudligi, kelgusida iqtisodiy naf olish imkoniyati, identifikatsiyalanish va qiymatning ishonchli aniqlanishi asosiy mezonlar sifatida namoyon bo‘ladi. Demak, aktivni tan olish jarayonida uning tashqi ko‘rinishi yoki foydalanish shaklidan ko‘ra, bankning mazkur resursga nisbatan huquqlari va undan olinadigan iqtisodiy manfaatlar muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘rganishlar davomida nomoddiy aktivlarni sotib olish va bankning o‘zida yaratish bilan bog‘liq xarajatlarni hisobga olishda alohida yondashuv zarurligi ham aniqlandi. Ayniqsa, dasturiy ta’minotni ishlab chiqish jarayonida tadqiqot va ishlab chiqish bosqichlariga tegishli sarflarni bir-biridan ajratish aktiv qiymatini asossiz oshirib ko‘rsatishning oldini oladi. Shu sababli banklarda axborot texnologiyalari loyihalari bo‘yicha xarajatlarni bosqichma-bosqich hujjatlashtirish va ularning iqtisodiy mazmunini baholash hisobning ishonchliligini ta’minlovchi muhim shart hisoblanadi.

Yana bir muhim natija shundan iboratki, nomoddiy aktivlarning foydali xizmat muddatini belgilashda texnologik eskirish omiliga yetarlicha e’tibor qaratish zarur. Banklarda foydalaniladigan dasturiy mahsulotlar, axborot tizimlari va litsenziyalarning iqtisodiy samaradorligi texnologik yangilanishlar, xavfsizlik talablari hamda shartnomaviy cheklovlar ta’sirida o‘zgarishi mumkin. Shu bois amortizatsiya muddatini faqat aktivning dastlabki xarid qiymati yoki huquqiy amal qilish muddati bilan bog‘lash yetarli emas. Uning bank faoliyatiga xizmat qilish davri va kelgusidagi iqtisodiy naf keltirish imkoniyati ham hisobga olinishi lozim.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, nomoddiy aktivlar hisobining samaradorligi bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan uchta yo‘nalishga tayanadi: aktivlarni to‘g‘ri tan olish va baholash, ulardan foydalanish davridagi hisob jarayonlarini tashkil etish hamda moliyaviy hisobotlarda ular to‘g‘risidagi axborotni ishonchli aks ettirish. Ushbu yo‘nalishlardan birortasidagi kamchilik moliyaviy hisobot ma’lumotlarining haqqoniyligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Olingan tahliliy natijalar asosida tijorat banklarida nomoddiy aktivlar hisobini takomillashtirishga qaratilgan quyidagi takliflar shakllantirildi:

- **Nomoddiy aktivlarning ichki tasnifini takomillashtirish:** dasturiy ta’minot, litsenziyalar, axborot tizimlari va boshqa intellektual mulk obyektlarini iqtisodiy mazmuni hamda foydalanish xususiyatlariga ko‘ra guruhlash;
- **Xarajatlarni hisobga olish tartibini aniqlashtirish:** dasturiy mahsulotlarni yaratish bilan bog‘liq tadqiqot va ishlab chiqish xarajatlarini alohida hisob registrlarida yuritish;
- **Aktivlar reyestrini shakllantirish:** har bir nomoddiy aktiv bo‘yicha huquqiy asos, dastlabki qiymat, foydalanishga topshirilgan sana, foydali xizmat muddati va amortizatsiya ma’lumotlarini yagona elektron bazada jamlash;
- **Amortizatsiya siyosatini takomillashtirish:** aktivlarning foydali xizmat muddatini texnologik eskirish, shartnomaviy cheklovlar va kutilayotgan iqtisodiy nafni hisobga olgan holda davriy qayta ko‘rib chiqish;
- **Ichki nazoratni kuchaytirish:** buxgalteriya hisobi, axborot texnologiyalari va yuridik xizmatlar o‘rtasida ma’lumotlar almashinuvi hamda mas’uliyat taqsimotini takomillashtirish.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari tijorat banklarida nomoddiy aktivlarni hisobga olishni faqat texnik buxgalteriya jarayoni sifatida emas, balki bank resurslaridan samarali foydalanish, moliyaviy

hisobot shaffofligini ta’minlash va boshqaruv qarorlarining sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim mexanizm sifatida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi.

XULOSA. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, nomoddiy aktivlar zamonaviy tijorat banklari faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ularning iqtisodiy ahamiyati bank xizmatlarining raqamlashtirilishi va texnologik infratuzilmaning rivojlanishi bilan bevosita bog‘liq. Mazkur aktivlardan samarali foydalanish bank operatsiyalarining uzluksizligini ta’minlash, xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish, operatsion xarajatlarni maqbullashtirish hamda bankning raqobatbardoshligini mustahkamlash imkonini beradi. Shu bilan birga, nomoddiy aktivlarning iqtisodiy xususiyatlari ularni buxgalteriya hisobida tan olish, baholash va moliyaviy hisobotlarda aks ettirishga nisbatan alohida yondashuvni talab etadi. Tadqiqot davomida aniqlangan jihatlardan kelib chiqib, tijorat banklarida nomoddiy aktivlar hisobini takomillashtirish uchun, avvalo, ularni iqtisodiy mazmuni va foydalanish xususiyatlariga ko‘ra aniq tasniflash, aktiv sifatida tan olish mezonlarini izchil qo‘llash hamda tegishli huquqiy hujjatlar bilan hisob ma’lumotlari o‘rtasidagi muvofiqlikni ta’minlash zarur. Ayniqsa, dasturiy ta’minot va axborot tizimlarini yaratish bilan bog‘liq xarajatlarni tadqiqot hamda ishlab chiqish bosqichlari bo‘yicha alohida hisobga olish, aktiv qiymatiga kiritiladigan sarflarni asoslovchi hujjatlarni shakllantirish va ularning iqtisodiy mazmunini to‘g‘ri baholash muhim hisoblanadi. Bundan tashqari, banklarda nomoddiy aktivlarning yagona elektron reyestrini shakllantirish maqsadga muvofiq. Ushbu reyestrda aktivning nomi, huquqiy asosi, dastlabki qiymati, foydalanishga topshirilgan sanasi, foydali xizmat muddati, amortizatsiya usuli va mas’ul tarkibiy bo‘linma haqidagi ma’lumotlarning jamlanishi hisob jarayonining shaffofligini oshiradi hamda aktivlar ustidan nazoratni kuchaytiradi. Shuningdek, amortizatsiya siyosatini takomillashtirishda aktivlarning texnologik eskirishi, shartnomaviy cheklovlari va kutilayotgan iqtisodiy naf keltirish davrini hisobga olish, foydali xizmat muddatini belgilangan tartibda qayta ko‘rib chiqish lozim. Bunda nomoddiy aktivlarning qadrsizlanish ehtimolini o‘z vaqtida aniqlash va tegishli hisob choralarini qo‘llash moliyaviy hisobotlarda aktivlar qiymatining haqqoniy aks ettirilishiga xizmat qiladi. Yana bir muhim yo‘nalish buxgalteriya, axborot texnologiyalari va yuridik xizmatlar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishdan iborat. Chunki nomoddiy aktivlarning mavjudligi, ulardan foydalanish huquqi va iqtisodiy qiymati to‘g‘risidagi ma’lumotlarning to‘g‘riligi mazkur bo‘linmalar faoliyatining o‘zaro muvofiqligiga bog‘liq. Shu munosabat bilan banklarda nomoddiy aktivlar bo‘yicha ichki nazorat tartiblarini takomillashtirish, mas’ul xodimlarning malakasini oshirish va xalqaro moliyaviy hisobot standartlari talablarini hisob siyosatiga izchil joriy etish tavsiya etiladi. Umuman olganda, nomoddiy aktivlar hisobini takomillashtirishga qaratilgan ushbu yondashuvlar tijorat banklarida buxgalteriya ma’lumotlarining ishonchliligini oshirish, texnologik investitsiyalardan foydalanish samaradorligini baholash va boshqaruv qarorlarini yanada asosli qabul qilish uchun zarur shart-sharoit yaratadi. Demak, banklarda nomoddiy aktivlarni samarali boshqarish va ularning hisobini xalqaro standartlar asosida tashkil etish nafaqat moliyaviy hisobot sifatini yaxshilash, balki bank tizimining uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta’minlashga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmatova, M. A. (2025). Korxonalarda nomoddiy aktivlarning hisobi va auditining o‘ziga xos jihatlari. *Central Asian Journal of Academic Research, 3*(5), 56–58. https://doi.org/10.5281/zenodo.15468860
2. Esanov, O. M., & Normurodova, Z. O. (2026). Banklarda asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar hisobi. *Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali, 10*(2), 919–923.
3. International Accounting Standards Board. (2022). *Nomoddiy aktivlar: 38-sonli Buxgalteriya hisobi xalqaro standarti (BHXS 38).* (O‘zbek tilidagi rasmiy tarjima).
4. Kadirov, S. Sh. (2024). *Nomoddiy aktivlar hisobi va tahlili uslubiyotini takomillashtirish* [Monografiya]. Behzodbek Print.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvi. (2021a, 18-noyabr). *Tijorat banklarida buxgalteriya hisobining hisobvaraqlar rejasini tasdiqlash to‘g‘risida* (20/4-son qaror, ro‘yxat raqami 3336). https://lex.uz/uz/acts/-5744540
6. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvi. (2021b, 18-noyabr). *Tijorat banklarining hisob siyosati va moliyaviy hisobotlariga qo‘yiladigan talablar to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida* (20/3-son qaror, ro‘yxat raqami 3337). https://lex.uz/acts/-5745251
7. Pashaxodjayeva, D. D., & Suyunov, R. R. (2025). Raqamli transformatsiya sharoitida nomoddiy aktivlar hisobini takomillashtirish yo‘nalishlari. *Raqamli iqtisodiyot ilmiy-elektron jurnali*, (13), 2559–2566.
8. Rozmatova, U. (2025). Nomoddiy aktivlar hisobi: BHMS va MHXS talablarining qiyosiy tahlili hamda takomillashtirish yo‘nalishlari. *Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 3*(8), 119–127. https://doi.org/10.60078/2992-877X-2025-vol3-iss8-pp119-127
9. Xudaykulov, A. M. (2023). *Nomoddiy aktivlar hisobi va auditini takomillashtirish* [Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti].